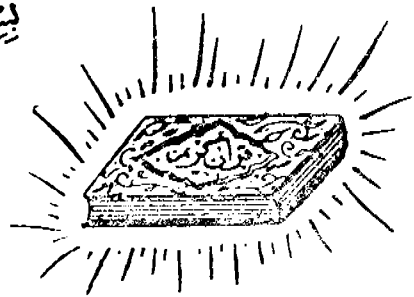

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

و هذا کتاب انزلناه مبارک فاتبعوه و اتقوا

لعلکم ترحمون (۱)

هنوزم بارگران تکلیف بر دوش بمانده که خامه ناتوان در بیان بزرگی و ارزش قرآن بر این مبارک صحیفه به پیچم و تا آنجای که در حوصله مقدرت و سرمایه پژوهشی نارسا و کم ژرفاست به بیمایگی پیرامون ارج و قدر این مصحف آسمانی که بحق از سوی خدای بر پیامبر ما فرود آمده سخن گویم (وبالحق انزلناه و بالحق نزل) (۲)

کتابی که خداترسان مسلمان از ابهت کلام و شکوه گفتار و هیمنه گوینده اش بلرز و تکان آیند و پوستها و دلها بیاد خدای نرم و آرام دارند نقشه منه جلودالذین یخشون ربهم ثم تلین جلودهم و قلوبهم الی ذکرالله (۳) بزرگ و مقدس کتابی که مکتب حمایت و هدایت گشوده و سراسیمگان بی پناه و بچاره را در تاریکی فتنه‌های وحشتزای بردامان امن و آرامش و عنایت نشانده که علی (ع) فرمود سمعت رسول الله (ص) یقول ستکون فتن قلت ممن مخرج منها یا رسول الله قال کتاب الله فیه نبأ قبلکم و خبر ما بعدکم و حکم ما بینکم و هو الفصل لیس بالهزل من ترکه من جبار قصمه الله و من ابغی الهدی فی غیره اضله الله و هو جبل الله المتین و هو الذکر الحکیم و هو الصراط المستقیم (۴)

پس او نماینده راه درست و ریسمان استوار خداوندی است که هر کس جز بدین راه و دستاویز روی آورد و چنگ زند بگمراهی افتد و بنابودی گراید زیرا که حقایق ارزنده اسلامی را حائز است و برجان پاکیزه سولی پاکیزه جان فرود آمده چنانکه تولستوی (۵) نویسنده و محقق روسی میگوید آیات قرآن بر پایگاه بلند آئین اسلام و پاکی روان آورنده اش دلالت دارد (۶)

۱- الانعام آیه ۱۰۵

۲- الاسراء ۱۰۵

۳- الزمر ۲۳

۴- الاتقان

۵- Tolstoi (۱۹۱۰ - ۱۸۸۲)

۶- کتاب حکم محمد

و سدیو نویسنده بیگانۀ منصف دیگر مینویسد این کتاب دلیل بر تقدس هدف و غایت شریف اسلامیت و برتری حکمت و موافق با آداب و احکامی است که پیش از این بر پیامبران بزرگ نزول نموده است (۱) و علی (ع) که آموزگار آموزشگاه قرآن و دانای دانشهای آسمانی محصف جاویدان است فرماید فانه جبل الله المتین و سببه الامین و فیه ربيع القلب و ینایع العلم (۲) او قرآن را سرچشمۀ دانشها شمرده و از این منبع علم و ایمان آبشارها برخاست و جویبارها بجنبش درآمد و مدنیتها برانگیخت و انسانیت تشنه و گمراه را زیستی همیشگی بخشید و همۀ دانشوران جهان را به ابراز این حقیقت روشن وادار کرد چنانکه **ژول لابوم (۳)** پژوهشگر دانای فرانسه نوشت. دانش و علم برای جهانیان از سوی مسلمانان بدست آمد و مسلمین علوم را از قرآنی که دریای دانش است گرفتند و نهرها از آن جاری کردند (۴) پس قرآن کانون نور دانش و ایمان و چراغ فروزان نیکبختی و رهنمونی است که امام صادق (ع) فرمود **ان هذا القرآن فیه منار الهدی و مصابیح الدجی (۵)** و امیر المؤمنین هنگام مرگ بیارانش فرمود . **اعلموا ان القرآن هدی النهار و نور اللیل المظلم علی ماکان من جهد و فاقه (۶)** و این نور از فروز شگاد فروغ کبریائی برخاسته و پیغام سعادت بخش خداوندی را روشنگر دلها ساخته است تا همۀ مردمان از الهام عرشی اوی بهره مند گردند چنانکه دکتر مارکسی انگلیسی میگوید قرآن شامل تمام پیامهای خدائی است که در همۀ کتب مقدسه برای جمیع ملل آمده است (۷)

کتاب معجزیان

پس این کتاب مقدس معجزه‌ای است بزرگ که پدیدهٔ دانائی و توانائی وسیع و بیکران یزدانی است و نسخه ای است ملکوتی که دست انسان را رسائی یازش بدندانۀ ایوانش نیست و همگان در برابر کاخ معنایش خاکسار و فروتن بمانند و بزرگی و شکوه آسمانیش را اذعان کنند و نادانی و نا توانی و نومیدی خویش را از معارضه و مقابله اش برای همیشه ابراز دارند چنانکه خود قرآن بروزگار فرود باین حقیقت قاطع و محتوم اشارت کرده و گفته است **قل لئن اجتمعت الانس و الجن علی ان یأتوا بمثل هذا القرآن لایأتون بمثله ولو کان بعضهم لبعض ظهیرا (۸)** و اکنون

۱- تاریخ عرب و اسلام

۲- نهج البلاغه

۳- Jul la beume

۴- تفحیل الایات

۵- اصول کافی

۶- اصول کافی

۷- تاریخ قرآن

۸- اسراء آیه ۹۰

چهارده قرن از این اعلام مبارزت میگذرد و بشریت همچنان بر اضطراب و انکسارخویش باقی است و بازهم خواهد بود .

معجزه آسمانی

اکنون این معجزه پاینده عرشی با حقیقتی درخشان در تجلی است و بزرگ آیت رسالت پایدار محمد(ص) و جاویدانی آئین پاک اسلام است معجزه‌ای که در هر گفتارش اعجازی روشن چهره مینماید و هوش و خرد ارباب دانش و مغز را بدهشت و شگفتی می‌افکند چنانکه دانشمندان دین و دارندگان ایمان و یقین در این باره کتابها نوشته و تصنیفات و تألیفاتی فراهم آورده‌اند.

کتاب اعجاز قرآن

کتاب و مقالات و رسالاتی که درباره بیان اعجاز این کتاب معجزیان از سوی دانشمندان و ارباب کمال و تحقیق نگارش یافته و به توده مسلمان عرضه و اهداء گردیده است میتوان گفت که بدایره آمار و احصاء باشکال درآید ولی برخی از آنچه را که پیشینیان با ایمان رحمهم الله در این باره نگاشته‌اند بنقل استاد صادق رافعی که خود صاحب کتابی باین نام است در این جا می‌آوریم .

۱- کتاب نظم القرآن تألیف جاحظ که بسال ۳۵۵ هجری قمری نوشته شده و ظاهراً نخستین کتابی است که در این باره بیبحث آمده است .

۲- اعجاز قرآن تألیف ابی عبدالله محمد بن یزید واسطی متوفی بسال ۳۰۶ هجری .

۳- کتاب ابو عیسی رمانی متوفی بسال ۳۸۲ هجری .

۴- اعجاز القرآن باقلانی متوفی بسال ۴۰۳ هجری که دارای اهمیتی فراوان است .

۵- دلائل الاعجاز شیخ عبدالقاهر جرجانی متوفی بسال ۴۷۴ هجری .

و نیز فخرالدین رازی متوفی ۶۰۶، ابن ابی الاصبیح ۶۵۴، زملکانی ۷۲۷ و امام خطابی متوفی ۳۸۸ هجری در این باره کتابها نوشته و سخنها رانده‌اند.

دیگر این سراقه است که بقول صاحب کشف الظنون هزار سخن در این بار پرداخته و گفته است: *اختلف اهل العلم فی وجه اعجاز القرآن فذکروا فیه وجوها کثیره کلما حکمة و صواب و ما بلغوا فی وجوه اعجاز جزء واحد من عشر معشاره (۱) از آن پس نیز علمای اسلامی کتابها و رسالات و مقالاتی در این باره نگاشته‌اند که بمدلول الفضل للمتقدم بیاد آوری نام پیشینیان*

اكتفا شد ولی اعجاز القرآن صادق رافعی و المعجزة الخالده تألیف علامه سید هبة الدین شهرستانی را مسلما در این عداد باید شناسانید .

وجوه اعجاز

مؤلفان کتب اعجاز قرآن هر کدام بر مبنای تحقیق و نظر و استنباط و استدراک خویش برای اعجاز قرآن عظیم وجوهی قائل شده اند که گرچه در معنی حقیقت یکی است ولی چهره های مختلف را نشان میدهد .

جلال الدین سیوطی معجزه را دوبخش میداند حسی و عقلی که معجزات حسی مربوط به پیامبران پیشین است ولی چون پیامبر اسلام بر توده فهم انسانی تا پایان روزگار حیات آدمی برانگیخته شده معجزه اش جاوید و عقلی است که عبارت از قرآن است (۱) امام فخر میگوید اعجاز قرآن در فصاحت و غرابت اسلوب و بر کناری از عیوب است (۲) عقیده زملکانی بر این است که اعجاز قرآن را حسن تألیف ، اعتدال مفردات و ترکیبات و بلندی مقام لفظ و معنی تشکیل میدهد (۳) و ابن عطیه اعجاز قرآن را در نظم کلام و صحت معانی و توالی فصاحت میداند (۴) حازم استمرار فصاحت و بلاغت آیات را در همه جهات دلیل اعجاز قرآن می شمارد (۵) و مراکشی وجوه تحسین کلام و بر کناری آن از خطا و رعایت مقتضی حال را معجز قرآن میداند (۶) اصبهانی وجود پنجگانه ای در بلندی الفاظ و علو معانی قرآن شمرده است (۷) ولی سکاکی اعجاز قرآن را بدرئولایوسف دانسته است (۸)

الخطابی سادگی ، روانی ، شیرینی بیان و متانت و حسن نظم و حسن ائتلاف کلمات را از معجزات قرآن می شمارد (۹)

قاضی عیاض در شفا می نویسد ۱- حسن تألیف و وجوه ایجاز و بلاغت خارق العاده
۲- نظم عجیب و اسلوب غریب، مقاطع آیات و فواصل کلمات
۳- اخبار غیبی

۱- الاتقان

۲- الاتقان

۳- الاتقان

۴- الاتقان

۵- منهاج البلاغه

۶- شرح مصباح

۷- تفسیر اصبهانی

۸- مفتاح العلم

۹- الاتقان

۴ - اخبار قرون گذشته و شرایع پیشین از اعجاز قرآن است (۱)

فخرالاسلام در کتاب سودمند خویش ۱۴ وجه باین شرح برای اعجاز قرآن آورده و یاد کرده و شواهدی بیان داشته است .

۱- توحیدی قرآن ۲- اعلا درجه فصاحت ۳- تألیف عجیب و اسلوب غریب ۴ اخبار و حوادث آتیه ۵- اخبار گذشته ۶- کشف اسرار منافقین ۷- جامعیت معارف ۸- برکناری از اختلاف ۹- مصونیت از همه حملات و تجاوزات ۱۰- حسن تأثیر تلاوت ۱۱- جامعیت بین دلیل و مدلول ۱۲- ایجاد رعب و خشیت ۱۳- سهولت قرائت و حفظ ۱۴- اشتغال بر خواص کثیره جسمی و روحی (۲)

جاحظ میگوید قرآن در نهایت فصاحت و بلاغت و نظیر آن بیسابقه و غیر قابل تصور است ولی نظم و تازگی اسلوب و برکناری کلمات از تعقید و کراهت ذوق و همچنین عدم تناقض و اختلاف را معجز قرآن میداند .

شیخ عبدالقاهر جرجانی برای قرآن اعجاز بیانی قائل است و او نخستین کسی است که کتابی در فن معانی بیان تألیف کرده است ولی عقیده متأخرین اشتغال قرآن است بر مزایای معانی و مفاهیم عالی و دقیق آن (۳)

ابن عربی میگوید چون شریعت اسلام پایدار است معجزه این دین جاوید هم که قرآن است بصورت معجزه عقلیه برای همیشه باقی میماند (۴)

صادق رافعی در کتاب بدیع و زیبای خود می نویسد اعجاز قرآن مولود دو چیز است :

- ۱- عدم توانائی بشر در مقام معارضه با آن .
 - ۲- استمرار این معنی در قرون متمادی و می افزاید که قرآن هم مانند دیگر آثار خلقت جهانی است که هر چند دانشمندان میکوشند بکشف همه اسرار آن راه نمی یابند (۵)
- دکتر طه حسین میگوید اعجاز قرآن چیزیست که دل بآن میرسد و نفس را فرا میگیرد و باطن آنرا می پذیرد و قلم و زبان از توصیف آن فرو میماند (۶)

شیخ محمد عبده مفسر عالیقدر اسلامی مینویسد همه ارباب تواریخ گواهی میدهند که پیامبر درس ناخوانده اسلام کتابی آورد و گفت این کتاب از سوی خداست کتابی که مشتمل

۱- الاتقان

۲- انیس الاعلام

۳- اعجاز قرآن و بلاغه محمد ص

۴- الاتقان

۵- اعجاز قرآن و بلاغه محمد ص

۶- آئینه اسلام

بر اخبار مردمان و پیامبران پیشین و احکامی استوار برای رهایی انسانها و بهترین فرامین اخلاقی است آنسان که دلها را در برابر خود خاشع ساخته است و از سوئی در روزگار اوج ارزشهای ادبی تحدی کرده و کسی را یارای معارضه با او نبوده است پس مسلماً چنین کتابی با اینهمه بزرگی و قداست که از ناحیهٔ يك مرد امی آورده شده معجز است (۱)

علامه سید هبة الدین شهرستانی در بارهٔ اعجاز قرآن کتابی عمیق و دقیق پرداخته و دلایلی استوار و شواهدی روشن دربارهٔ ارزشها و شگفتیهای قرآن عزیز بیان کرده که بحق حائز شایستگی فراوان است ملاحظاً آنچه از تحریر رسایش برمیآید چنین است که قرآن را امتیازاتی فراوان است و کسی را توانائی شمردن آنها نیست ولی بزرگترین مزیتش اینست که این کتاب از همان حروف معمولی عرب تشکیل شده ولی بر همهٔ سخنان بشر امتیازی ممتاز یافته است بدانپایه که انسانیت در برابر آن ناتوان و از آوردن بمانندش عاجز است. قرآن همچنانکه خود اشاره میکند از حروفی مانند الم، ن، ه، ع، ص فراهم آمده ولی ارزش کلامش بدان اندازه عالی و بالاست که خرد انسانها در برابر آن بشگفتی افتاده و همهٔ توانها از آوردن بمانندش به ناتوانی گرائیده است اکنون چهارده قرن از روزگار فرود این صحیفهٔ خالد آسمانی میگذرد و همچنان در اوج ارج و قدر معنویت آسمانی خویش باقی مانده است بطوریکه دکتر شبلی شمیم دانشمند خدای نشناس مادی در بارهٔ قرآن میگوید:

ماقدنجاه للحمۃ الغایات

دع من محمد (ص) فی سلی قرآنه

هل اکفرن بمحکم الایات (۲)

انی و ان الـ قد کفرت بدینة

نوابغ منصف عصر همچون ولز و کارلایل انگلیسی، تولستوی روسی و ادوارد مونتیه فرانسوی و بسیاری دیگر در بارهٔ مقام عالی قرآن کتابها نوشته اند.

دکتر موریس فرانسوی میگوید قرآن بهترین کتابی است که دست صنعت ازلی آنرا برای بشر پرداخته است نویسندهٔ علامه مزایای قرآن را در بیست و هشت مورد باین شرح بیان کرده است:

فصاحت الفاظ، بلاغت معنوی، سادگی بیان با اشمال بر مطالب مدنی و فور محاسن طبیعی، ایجاز غیر مغل، اطناب غیر ممل، بلندی هدف و معنی، سبک و اوزان خرمی انگیز، فواصل نیکو و سجع‌های طربناک، خبرهای پنهانی، بیان رازهای علمی جهان، آداب اخلاقی و مصالح اجتماعی، قوانین شریعت کامل، برکناری از اختلاف و تناقضها، خلوص از تنافر حروف و ناسازگاری با مقاصد، بروز از لسان يك مرد درس ناخوانده، طراوت همیشگی، مطالب سهل و ممتنع، قوت عبارات، داستانهای شیرین و عبرت انگیز پیشینیان، مثلهای محسوس و زیبا، معارف الهی، خطابات

تازه و مقنع، آموزشهای جنگی و مسائل صلح، برکناری از خرافه و گفتار ناهنجار، نیروی برهان و بلندی منطق، اسرار سرآغاز سوره‌ها و بالاخره جذبه‌های روحی و معنوی، مؤلف محترم علاوه بر این مزایا برای قرآن مجید معجزاتی بزرگ قائل است که در راس آنها جاذبیت خارق‌العاده قرآن است (۱)

ولی وجوه اعجاز و امتیاز قرآن را دانشمندان اسلامی ذی‌فن در موارد زیر خلاصه کرده‌اند
۱- صدور از پیامبر امی

همه مورخان و مستشرقان جهان بر این عقیدت اتفاق نظر دارند که پیامبر اسلام کتابی نخوانده و خطی ننوشته و بغمزه مسئله آموز حد مدرس شده است و قرآن نیز باین حقیقت روشن گواست که میفرماید وما کنت تنلو امن قبله من کتاب ولا تخطه بيمينک (۲) بلکه پیامبر از میان درس‌ناخواندگان و ناآموختگان برخاسته و بجهانیان کتاب و حکمت آموخته است هو الذی بعث فی الامیین رسولا یتلوا علیهم آیاته و یرکبهم و یعلمهم الکتاب و الحکمة (۳) وانگهی چهل سال بروزگار عمرش گذشته و آیتی نیاورده و نوشته‌ای نخوانده است بلکه به یکباره انقلابی پر زرف در کانون جان پاکش برخاسته و زبانش به بیان گفتار الهی پرداخته و این امر انحصاراً بفرمان خداوند سخن در زبان آفرین بوده است قل لو شاء الله ما تلوته علیکم ولا ادریکم به فقد لبثت فیکم عمراً من قبله افلاتعقلون (۴) و آنگاه کتابی آورده که مشتمل بر اسرار هستی و دانشهای جهانی و الهیات و طبیعیات (۵) و شگفتیهای آفرینش زمین و آسمانها و خورشید و ماه و ستارگان است (۶) چنانکه کوسن دو پرسوال (۷) میگوید خردها بشگفتی می‌افتد که چگونه این آیات روشن حکمت آمیز از لسان مردی درس نخوانده بیرون آمده باشد (۸)
علامه طباطبائی در تفسیر عمیق و بدیع خویش در باره درس ناخواندگی پیامبر شرحی بلیغ نگاشته و برخی ایرادات را در این مورد مستدلاً نقی کرده است.

۲- تحدی قرآن

قرآن عظیم بهنگامی از سپهر الهام خداوندی فرود آمد که جامعه عرب بر قله بلاغت سخن

۱- المعجزة الخالده

۲- سوره ۲۹ آیه ۴۷

۳- سوره جمعه

۴- سوره یونس آیه ۱۶

۵- الشریعة و الطبیعة

۶- الهیة و الاسلام

۷- Caussin de per cheval (۱۷۹۵-۱۸۳۵)

۸- المعجزة الخالده

و فصاحت گفتار و اوج ارزندگی بیان بالا رفته بود و مفاخرت تازیان به قصائد بلند و اشعاری رسا و شیرین بود که در محافل ادب میخواندند و بهترین آثار شعری خود را بر دیوار کعبه می‌آویختند و خدای حکیم را اراده بر آن شد که معجزی بالاتر از آنچه در اندیشه فصیحان و بلغای عرب بگذرد بر بنده و پیامبر عزیزش فرود آورد و سحر ساحران سخن را باطل کند بهمین جهت در نهایت صراحت همه سخن‌سرایان و اهل اندیشه و بیان را بمعارضه‌خواست و فرمود **وان كنتم في ريب مما نزلنا على عبدنا فأتوا بسورة من مثله و ادعوا شهدائكم من دون الله ان كنتم صادقين وان لم تقولوا لئن تقولوا النار التي وقودها الناس والحجارة اعدت للكافرين (۱)** شگفت اینكه همه زبان آوران و سخن‌سرایان عرب از این معارضه شكست خوردند و در برابر يك‌مرد درس‌ناخوانده زانوی عجز بزمین زدند و همگی اقرار كردند كه این كلام ساخته بشر نیست و مقامی بالاتر از اندیشه و بیان اسانها دارد و کسانی بمانند مسیلمه . **عبهلآبن كعب ، طليحآبن خويلد، سجاحبنت حارث، نصر بن حارث، ابن مقفع، ابن راوندی، متنبی، ابوالعلاء معری** و دیگر بلغای عرب از معارضه با قرآن معجز بیان فرو ماندند (۲)

كوسین دو پرسوال میگوید مردم شرق عموماً اقرار دارند كه فكر بشر از آوردن بمانند قرآن از حیث لفظ و معنی ناتوان خواهد بود و آن آیاتی است كه وقتی جعفرین ابیطالب آنرا بر نجاشی خواند اشك از دیدگان پادشاه حبشه سرازیر گردید (۳)

صادق رافعی در كتاب ارزنده خویش بحثی بس مفصل و مستوفی در باره ارزندگی بیان قرآن نگاشته و مفصلاً و مستدلاً در این باره سخن گفته كه موجزاً بذكر این مزایای روشن از بیان آن ادیب برومند می‌پردازیم وی گوید قرآن از لحاظ اسلوب سخن، فصاحت كلام، قابلیت تاویل، تنسیق كلمات، ترتیب حروف، موسیقی كلام، تاثیر در شنوندگان، عدم ملال در قرائت، تضمن اصوات سه‌گانه (صوت نفس، صوت عقل و صوت حس) دوری از اوهام ، عدم كلمات زائد، موقعیت كلمات، مزایای ادبی، انسجام و سلامت بیان، فنون ادبی، اصول بلاغت، رعایت جنبه لفظ و معنی، استدلالهای خطابی و منطقی و استمداد از الهام بی‌نظیر است (۴)

مهم آنكه قرآن نه تنها از جنبه بلاغت و ارزش سخن معجزه است بلکه این معجزه و تحدی شامل همه اموری است كه برتری قرآن در آن احساس میشود قرآن برای همگان معجزه است یعنی برای سخن‌سنجان از نظر بلاغت، برای حكیمان از جنبه حكمت، برای دانشمندان از لحاظ

۱- آیات ۲۳ و ۲۴ سوره بقره

۲- اعجاز قرآن و بلاغة محمد ص

۳- تاریخ قرآن

۴- اعجاز قرآن و بلاغة محمد ص

مراتب علمی برای جامعه‌شناسان از نظر اجتماعی، برای قانون‌نگاران از چهرهٔ قوانین علمی، برای سیاستمداران از روی موارد سیاسی، برای هیئت‌های حاکمه از نظر حکومت و بالاخره برای همهٔ جهانیان از نظر اموری که بدانها دسترسی ندارند مانند علوم غیبی و احتراز از تناقض در احکام و بیانات معجزه است بهمین جهت با صدای رسا همهٔ مردم جهان را بمعارضه و مقابله دعوت کرده است (۱) و اکنون چهارده قرن از نزول قرآن و این تحدی همگانی میگذرد همچنان عقول و بیان انسانهای فهیم و ارباب اندیشه و قلم در برابر این اثر اعجاز انگیز آسمانی دچار دهشت و اعجاب است (۲)

۳- بلاغت ممتاز

بلاغت عالی قرآن را همهٔ ادبا و شعرای عرب و ارباب علم تفسیر و حدیث حتی مخالفین جدید و قدیم آن اذعان و بیان کرده اند و قرآن بلیغ‌ترین کتابی است که تا کنون انسان آنرا دیده است علوم صرف، نحو، لغت، معانی و بیان از این کتاب مبین برخاسته و کتبی فراوان در این باره نگارش یافته است که هر کدام نشان دهندهٔ وجوهی از اعجاز لفظی و معنوی قرآن عزیز است مثلاً در سورهٔ حمد که از هفت آیه تشکیل میشود هفتاد و سه بلاغت نهفته است و آیهٔ مبارکهٔ قیل یا ارض ابلعی مائک و یا سماء اقلعی و غیض الماعوقضی الامر و استوت علی الجودی و قیل بعداً للظالمین (۳) که فقط از هفت لفظ ترکیب میشود ۲۳ نوع از محاسن و صنایع دو علم بیان و بدیع مشهود است (۴)

کارلیل انگلیسی (۵) میگوید قطع نظر از اینکه قرآن کتاب وحی مبارک الهی است از حیث لفظ و ترکیب بلیغ‌ترین کتابهاست و این کتاب وابسته باصلی حقیقی و پیوسته بمبدئی عالی و مقدس است، تمام کتب در برابر قرآن حقیرند و این کتاب از هرگونه اصول ناپسند پاکیزه و مبراست (۶) دکتر طه حسین میگوید قرآن نثر نیست، نظم هم نیست پس چیست؟ قرآن است و امکان ندارد که جز قرآن نامی بر این سبک سخن نهاد (۷)

بارتلمی سنت هیلر مستشرق منصف فرانسوی در کتاب ارزندهٔ خود می‌نویسد در باب سبک کلام قرآن میتوانیم ما نیز عقیدهٔ عموم را قبول کنیم و آن کتاب را شاهکار بی‌نظیر لسان عرب

۱- تفسیر المیزان

۲- المعجزة الخالده

۳- سوره هود آیه ۶۱

۴- المعجزة الخالده

۵- Carlyle (۱۸۸۱ - ۱۷۹۵)

۶- تاریخ قرآن

۷- فرهنگ و عقاید اسلامی

بدانیم باتفاق اهل عالم جمال صوری آن کتاب برابر است با عظمت معنوی آن ... جوش افکار و معانی و بروز نمایان صور و اشباح ذهنی و نیروی کلمات و تازگی افکار در این نثر بدیع چنان جلوه گریز که قبل از آنکه عقول تسلیم معانی آن شوند قلوب مسخر آن میگردد و ما میتوانیم بدرستی اعتقاد کنیم که هیچکس در هیچ زمان نتوانسته است مانند محمد (ص) مستمعین خود را مجذوب کلام خویش نماید (۱)

در منگهام مینویسد قرآن مجید یگانه معجزه محمد است معجزه ای که ادب فائق وزیبایش و همچنین نیروی نورانش تا امروز همینطور بصورت معمای لاینحلی باقی مانده است (۲)

۴ - سبک شگفت انگیز

عفیف عبدالفتاح طباره نویسنده دانشمند و مسلمان لبنانی در اثر ارزنده اش بحثی مفصل در باره بلاغت قرآن بمیان آورده و آنرا از چهره‌های مختلف مورد تحلیل و تحقیق قرار داده و میگوید تجلی غریب اعجاز قرآن در اسلوب بدیع آن است و این سبک نوین و بی نظیر با تمام سیستم‌های سخنوری اعم از نثر و نظم عربی و غیر عربی مغایرت دارد (۳)

باقلانی مینویسد نظم و اسلوب قرآن با همه نظم‌های کلامی عرب مغایرت دارد و در مخاطبات و مکالمات محکم و قاطع آن دست توانای پروردگار هویدا است (۴)

علامه سید هبه‌الدین شهرستانی میگوید سبک ممتاز قرآن اعجاز این کتاب آسمانی را بخوبی نشان میدهد از جمله :

۱ - حروف مقطعه و فواتح سور مانند ق، ن، حم، الم و ...

۲ - غرابت الفاظ و آهنگها مانند (ملهامتان) (۵) الخنس والکنس، وسواس، خناس و ...

۳ - کثرت تحولات از اسلوبی به اسلوب دیگر، از اندرز به قانونگزاری، از آموزش و پرورش به داستانرایی از امثال به تواریخ ... ارزندگی سبک ممتاز آسمانی قرآن را نشان میدهد، ولیند مغیره مخزومی که از دشمنان پیامبر و بلغای عصر بود در باره قرآن گفت :

لقد سمعت من محمد ص کلاماً لاهو من کلام الانس و لالجن و ان فیه لحلاوه و ان علیه

لطلاوه و ان اعلاه لشمس و ان اسفله لعمنق و انه یعلو و ما یعلی (۶)

در باره مبانی ادبی و فن نگارش و بیان اسلوب قرآن کتابهایی مفصل نگارش یافته که از

۱ - امثال القرآن

۲ - زندگانی محمد ص

۳ - فرهنگ و عقاید اسلامی

۴ - اعجاز القرآن باقلانی

۵ - سورة رحمن

۶ - المعجزة الخالده

جمله کتاب تصویر فنی قرآن نوشته استاد سید قطب بحق مطالبی بس بدیع در این باره بیرداخته است و نیز عقیف عبدالفتاح امتیازات و اسلوب قرآن را در فن ترسیم معانی، ضرب المثلهای، تکرار، جذبۀ موسیقی کلام و ... دانسته در بارۀ هر کدام مفصلاً بحث کرده است (۱)

سیل دانشمند غربی میگوید اسلوب قرآن زیبا و فیاض است و در اکثر موارد این اسلوب را شیرین تر، لطیف تر و باجلال تر می بینیم خاصه هنگامیکه سخن از بزرگی و جلالت خداوند در میان باشد (۲)

۵- اخبار غیبی

این از بزرگترین معجزات قرآن است که اسرار پنهانی را از لسان مردی درس ناخوانده بیان میدارد و رازهای گذشته و آینده را بزبان پاکش جاری میسازد **تلك من انباء الغیب نوحيها اليك ما كنت تعلمها انت ولا قومك من قبل هذا** (۳)

اخبار غیبی قرآن را به هشت بخش تقسیم کرده اند ۱- خبر از وحدانیت خدا و صفات حسنای الهی ۲- خبر از روح و ملائکه ۳- خبر از مردمان گذشته و دوران زندگی آنها ۴- خبر از حوادث آینده مانند **الم غلبت الروم فی ادنی الارض وهم بعد غلبهم سیغلبون فی بعض سنین** (۴) و سوره های کوثر و ابی لهب و که اخبار آن بحقیقت پیوست و اکنون مجال تفصیل آنها نیست .

۵- خبر از حقیقت اشیاء که از تودۀ بشر پوشیده بوده و بتدریج ظاهر میگردد.

۶- خبر از زندگی پس از مرگ در عالم برزخ و قیامت و بهشت و دوزخ .

۷- خبر از آنچه بعلت بعد مسافت مشهود دیدگان نیست مانند ستارگان و آسمانها

۸- خبر از آنچه حواس بشری را بان راهی نیست و اگر وحی پیامبر نباشد خرد آدمیان بآن نمیرسد (۵)

علی علیه السلام میفرماید **الان فیہ علم ما یأتی و الحدیث عن الماضي** (۶)

فخر الاسلام ۳۰ خبر غیبی از حوادث آینده را در قرآن ذکر نموده که همگی بدرستی بوقوع پیوسته است (۷) در سوره های نور ، مائده ، توبه ، انعام ، غافر و ... آیاتی در این باره

۱- فرهنگ و عقاید اسلامی

۲- دین اسلام تألیف علامه محمد علی

۳- سوره هود آیه ۴۹

۴- سوره روم

۵- المعجزة الخالده

۶- نهج البلاغه

۷- انیس الاعلام

مشهود است (۱) اخبار آینده بعنوان ملاحم جمع ملحمه بعنوان حوادث آینده تعبیر شده که باز هم در سوره‌های انبیا، حجر، فتح، قصص، روم و ... از آنها سخن بمیان آمده است (۲)

۶ - علم اختلاف

اینهم بزرگ معجزتی است از قرآن عظیم که خود نیز بدان اشارت کرده و توافق و هماهنگی همه بیاناتش را دلیل صدور از مصدر وحی حق دانسته و میگوید: **و لو كان من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافا كثيرا** (۳) زیرا چون بشر در حال تکامل است ارزش نوشته‌های او هر روز بالاتر می‌رود و نسبت بمطالب پیش امتیاز و افتراقی فاحش پدید می‌آورد بطوریکه غالب نویسندگان و دانشمندان و شاعران و قانونگذاران نسبت بگفته‌های پیشین خویش تجدید نظر می‌کنند و بتصحیح خطاهای خود می‌پردازند و حال آنکه قرآن با آنکه طی ۲۳ سال بمورت قطعاتی جدا و بتدریج در شرایطی مختلف گاهی در مکه و زمانی در مدینه، در شب و روز، سفر و حضر جنگ و صلح، فشار و راحت، شکست و پیروزی، امنیت و اضطراب آنهم قسمت قسمت و بصورت مطالبی گوناگون نازل شده هرگز اختلافی در مطالب روشن آن پدید نیست (۴) ولی سایر کتب موجود مذهبی از این امتیاز برکنارند چنانکه **فخر الاسلام** ۱۲۰ اختلاف در کتب عهدین و **جان کلارک** ۵۰ اختلاف در کتاب خود مطبوع بسال ۱۸۳۹ در همین مورد مشروحاً ذکر نموده اند (۵) علی علیه السلام مطالب قرآن را موید و مکمل هم دانسته و میفرماید بعضی از آن ناطق بر بعض دیگر و قسمتی شاهد قسمت دیگر است (۶)

۷ - اعجاز علمی قرآن

این هدف قرآن نیست که با مردم از مشکلات و حقایق جهان هستی سخن گوید زیرا در مردمان چنین استعداد و نیروئی هست که در پرتو تجربه و مشاهده و پژوهش بکشف پدیده‌های علمی بپردازند و از عوامل و انرژیهای طبیعی بنفع خویش بهره برند، قرآن فکرت و فطرت آدمی را برمی‌انگیزد و جلا میدهد که بدنبال اندیشه و دانش رود و در سراسر این کتاب آسمانی بمیزان هفتصد و پنجاه بار سخن از توجه بتفکر و نظر در نشانه‌های آفرینش پروردگاری بمیان

۱- فرهنگ و عقاید اسلامی

۲- تفسیر المیزان

۳- نساء ۸۱

۴- تفسیر المیزان

۵- انیس الاعلام

۶- نهج البلاغه

آمده است (۱)

وظیفه قرآن مجید ارشاد مردمان و سوق آنان بسوی کمال و هدایت است و این مقام رهنمونی بالاترین پایگاهی است که در قله ارزشهای علمی قرار دارد ولی بازهم آیاتش از تعبیرات دقیق علمی خالی نیست و اشاراتی عمیق و سر بسته نسبت به بسیاری از مسائل طبیعی و چهره‌های گوناگون هستی مینماید که با گسترش دایره علم این حقایق روشن بتدریج آشکار و بصورت اعجاز انجذاب انگیز نمودار میگردد و هر چه بشر بیشتر به پژوهش و کشف و دریافت مبانی علمی میبپردازد علو مقام علمی قرآن با درخشش بیشتری بر او چهره مینماید چنانکه اکنون کتابهای فراوانی در معجزات علمی قرآن نگاشته اند .

محمد لغزالی نویسنده اسلامی دانشمند عرب بحثی جالب و تحقیقی در باره اعجاز علمی قرآن نگاشته و میگوید چون عرفان خداوندی از طریق مشاهده و کشف حقایق هستی انجام می‌پذیرد قرآن عزیز همه‌جا دقیق‌ترین مسائل خلقت را بصورت اعجاز علمی بیان کرده است (۲) عبدالفتاح طباره در کتاب ممتع خویش شانزده معجزه علمی از آیات قرآن درباره آثار خلقت و تطبیق آن با علوم جدید بیان نموده و مفصلاً در این باره سخن گفته است (۳)

نیازمند شیرازی در کتابی که بزبان فارسی نگاشته و از ۳۳ مأخذ صحیح علمی و تاریخی استفاده کرده است اعجاز علمی قرآن را در چهار بخش فیزیولوژی، علوم طبیعی، هیئت و تاریخ طی ۶۴ مورد مستدل شگفتی آور بیان نموده است (۴) کتب و رسالات مفیدی نیز در این مورد نگاشته شده که تنگی حوصله مقال را مجال بیان نیست و این از معجزات روشن قرآن است که مردی درس‌ناخوانده در چهارده قرن پیش از عوامض اسرار طبیعت پرده بردارد و بازهم عقول بشر در کشف دقایق علمی کتاب مقدسش متحیر بماند .

قرآن بارزهای علمی خویش نیز تکیه کرده و در برابر جهانیان تحدی‌یعلم نموده است و نزلنا علیک الكتاب تیسراً لکل شی (۵)

این کتاب جاوید عزیز بمدلول لارطب ولا یابس الافی کتاب‌مبین (۶) متعرض هر موضوعی که با حیات و هدایت انسانی پیوستگی دارد از معارف الهی و اخلاق فاضله گرفته تا قوانین و احکام فرعی در عبادات و معاملات و سیاسات و اجتماعیات شده و بصورت یک مجموعه جاوید

۱- فرهنگ و عقاید اسلامی

۲- نظرات فی القرآن

۳- فرهنگ و عقاید اسلامی

۴- اعجاز قرآن از نظر علوم امروزی

۵- سوره نحل آیه ۸۹

۶- سوره انعام آیه ۵۹

علمی و معنوی در آمده است (۱)

۸ - جذبات روحی

کنش‌های تکان دهنده‌ای که در ژرفای روان آدمی نفوذ میکند در انحصار کلام الهی و تجلی دهنده عظمت قائل آن است زیرا کلام مرتبه نازلی از روحیه متکلم است و جذبه‌ای است از جذبات او بهمین جهت پیامبر و ائمه دین بیش از همه مجذوب قرآن بودند بطوریکه پیامبر بهنگام نزول وحی تحت‌جذبه کلام و عظمت متکلم قرار میگرفت و از حال عادی انسانی خارج می‌شد (۲)

فریدوجدی در باره اعجاز قرآن می‌نویسد متکلمین اعجاز قرآن را منحصرأ در بلاغت آن دانسته‌اند در صورتی که حسن اثر بلاغت محدود است و در اثر تکرار و انس خواننده از بین می‌رود و حال آنکه قرآن همچنان تسلط خود را بر نفوس حفظ میکند و تلاوت مکرر آن بر میزان تأثیرش می‌افزاید بدانجهت که قرآن روحی است از امر پروردگار چنانکه خدای فرمود و كذالك اوحينا اليك روحاً من امرنا (۳) و همین حقیقت برای بیان اعجاز قرآن کافی است و کسی بمانند آن نمیتواند بیاورد درست است که قرآن آنچنان فصیح است که همگان در برابر آن ناتوانند ولی این جذبه روحی قرآن است که بروانها اتصال می‌یابد و برجان و دل و روح انسانی نفوذ میکند و بر اصل حیات و احیاءات و عوائف آن چیره میشود، بزرگترین شاهد این تأثیر اعجاز آمیز، ارتقاء روحی و معنوی اعراب وحشی است که در پرتو آن بر تمدن جهان آن‌روز تسلط یافتند و بزرگترین مدنیتها و دولتها را بوجود آوردند (۴)

ساواری نویسنده فرانسوی میگوید قرآن دارای تأثیری خاص و جاذبیتی مخصوص است که هیچ‌یک از کتابها آنرا ندارد (۵)

محمد الغزالی مینویسد فمائن امرء سليم الفكر والضمير ويتلو القرآن او يستمع اليه ثم يزعم انه لم يتأثر به (۶)

۹ - جامعیت قرآن

قرآن جامع همه کمالات مرغوبست و دلها را بسوی خود می‌کشاند و دانشهائی مختلف را

۱- تفسیر المیزان

۲- المعجزة الخالصة

۳- شوری ۵۱

۴- دائرة المعارف فرید وجدی

۵- تاریخ قرآن

۶- نظرات فی القرآن

متضمن است، پس کتابی با همه این امتیازات از لسان مردی امی خارج شود معجزه است و بس (۱)
گازیمرسکی خاورشناس خارجی میگوید قرآن مجموعه ای است دلچسب زیرا در آن اخلاق و مدنیت و علوم و سیاست و وعد و وعید وجود دارد (۲)
بارتلمی سنت هیلر (۳) مستشرق فرانسوی درباره جامعیت قرآن مینویسد ما همانطور که ناچار جمال فصاحت قرآن را در ترجمه آن درمی یابیم زیبایی مزامیرداود و سرودهای ودا را نیز بوسیله ترجمه آنها درک می کنیم ولی داود و مزامیرش برای یهودیان و ودا برای هندوان مجموعه قوانین مدنی را فاقدند در صورتیکه این اسلوب خاص قرآن است که در آن واحد دارای مباحث متعدد و فوائد گوناگون می باشد هم سرود مذهبی است هم ستایش الهی هم قانون مدنی است هم دعا و مناجات، هم وعظ و ارشاد است هم راه و رسم جنگ آوری هم مناظرات است و هم قصص و تواریخ (۴)

پایان سخن

باز هم سخن بدرزا کشید و گفتاری فراوان ناگفته ماند و هر کس که خواهد اقیانوسی را در پیاله بگنجاند سرانجامی جز این نخواهد داشت دیگر بار اکمال بیان را بفردای دیگر می سپاریم و از حضرت سبحان که منزل الایات قرآن است در پناه عتبه هشتمین پرچمدار آسمانی قرآن می خواهیم که بما علم قرآن بیاموزد و توفیق عمل بفرمان آن عنایت فرماید همانا که او لطیف و خبیر است

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 فخرالدین حجازی
 رتال جامع علوم انسانی

۱- المعجزة الخالدة

۲- تاریخ قرآن

۳- Barthelemy Saint Hilaire (۱۸۰۵-۱۸۹۵ م)

۴- کتاب محمد و قرآن